

19 Mart 2000, Radikal 2

BU TÜRKİYE’NİN TARİHİ; BAŞKALARININ DEĞİL !

Arus Yumul *

Gayrı müslim azınlıkların da Türkiye toplumunun bir parçası olduğu, onların bu ülkedeki deneyimlerinin kendi özgül tarihleri olmasının yanı sıra aslında Türkiye’nin de tarihi olduğu görüşü Rıfat Bali tarafından dile getirmişti. Uzun süre sosyal bilim çalışmalarından dışlanan, ya tamamen yok sayılan, ya da çalışılmaya değmeyecek kadar önemsiz, marjinal bir konu olarak algılanan gayrı müslim azınlıklar - Taha Parla’nın sözleriyle ‘kenarda kalmış’ veya ‘**ne de olsa bizden değil!**’ diye algılanan yurttaşlar - son yıllarda önce gazeteciler ve araştırmacılar tarafından keşfedildiler. Biraz da nostalji edebiyatının etkisiyle, azınlıklar ya Osmanlı hoşgörüsünün kanıtı, ya da gelenekleri, müzikleri, ve mutfaklarıyla Türkiye kültürüne renk ve derinlik katan, korunup kollanması gereken geçmişin kalıntıları olarak algılandılar. Bu süreçte bilinmeyen ya da bilinmek istenmeyen tarihleri gözden kaçı. Oysa bu gözden kaçan tarih, bir anlamda, Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus - devlet kurma projesinin de tarihiydi.

Son yıllarda, sayıları az da olsa, bu tarihle ilgilenen ciddi araştırmacı ve akademisyenler bu projenin gayrı müslim ayağıyla da ilgilenmeye başladılar. Daha önceki araştırmalarda ya hiç değinilmeyen, ya da bir kaç satırla geçiştirilen konular tek başlarına birer araştırma konusu haline geldiler. Geçtiğimiz günlerde İletişim Yayınları’ndan çıkan **Ayhan Aktar**’ın “**Varlık Vergisi ve ‘Türkleştirme’ Politikaları**” başlıklı kitabı da bu yeni yaklaşıma bir örnek. Türkiye’de Tek - Parti döneminde devlet ile gayrı müslim azınlıklar arasındaki ilişkiyi veya Aktar’ın deyimiyle ‘**gerilim hattını**’ irdeleyen ve bu çerçevede ortaya çıkan ‘Türkleştirme’ politikalarını ele alan kitap beş bölümden oluşuyor.

İlk bölüm Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi’ni (1923-24) nüfusun homojenleştirilmesi ve ekonominin Türkleştirilmesi sürecinin bir aşaması olarak ele alıyor. Aktar mübadelenin, Anadolu’da din açısından türdeş bir nüfus yaratılması sürecinde son aşama olduğunu, özellikle Balkan Savaşı’ndan itibaren yaşanan olayların bu sürece önemli katkılarının olduğunu anlatıyor. Makalede, Türkiye ve Yunanistan’ı büyük ölçüde kendi azınlıklarından arındıran mübadelenin iki ülkenin sosyo-ekonomik yapısı üzerindeki etkileri ve siyasal sonuçları oldukça ayrıntılı bir şekilde tartışılıyor. Bu sonuçlar sadece mübadele sonrası yakın dönemi kapsamıyor. Örneğin, **Müslümanlık ve Türklük üzerinde temellenen yeni milliyetçilik anlayışı**, Türkiye’de devlet-işadamları ilişkisinin kemikleşmesinde de kalıcı bir etkisi oluyor.

1934 Trakya Yahudi Olayları'nı – Trakya'da saldırıya uğrayan Yahudilerin topluca İstanbul'a göç etmeleri - ele alan ikinci makalede Aktar bu olayları sadece Avrupa siyasetinde esen Nazi rüzgarları ile açıklayan ve hükümetin bu olaydaki sorumluluğunu minimize etmeye çalışan yaklaşımlara karşı çıkararak Trakya olaylarını iç ve dış politika değişkenlerini ele alarak yeni baştan yorumluyor. Göçten altı ay sonra çıkarılan İskan Kanunu ile İçişleri Bakanlığı'na Türk kültürüne bağlı olmayan vatandaşları başka yerlere nakletme yetkisi veriliyor ve İstanbul-Ankara karşıtlığının yaşandığı bir dönemde azınlıklara gösterilen tek adres “inkilapçı başkent'in Kemalist kadro nezdindeki sembolik karşıtı kozmopolit İstanbul” oluyor.

Kanımcı kitabın en önemli bölümü Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen Türkleştirme politikalarını inceleyen üçüncü bölüm. Bölümün önemi, bu konuda en az bilinen uygulamaları tartışılıyor Aktar, Kemalist milliyetçilik anlayışının etnik kimliklere bakılmaksızın herkesi Türk olarak tanımlayarak ‘biz’in çapını genişletirken, gayri müslimleri “biz”in kapsamı dışına ittiğini saptadıktan sonra, Türkleştirme politikalarının aynı zamanda azınlık karşıtı politikalar olarak ortaya çıktığını vurguluyor. Dönemin kritik kanunlarını inceleyerek fiiliyatın iç hukuk düzenine dönüşme sürecini irdeliyor: 1926 yılında çıkarılan Memurin Kanunu ile devlet memurluğu kapısı gayri müslim vatandaşlara kapanıyor, 1932 yılında ise kamu kesimi dışındaki bazı meslekler yabancılara yasaklanıyor.

Kitabın dördüncü ve beşinci bölümleri Varlık Vergisi, verginin uygulanması ve vergi sırasında **gayri menkul satışları ile servet transferi** konularına ayrılmış. Aktar kullandığı metodoloji ile hem teknik ve tarihsel verileri okuyucuya ulaştırıyor, hem de o dönemi yaşamış kişilerle gerçekleştirdiği mülakatlar ile konunun insani boyutunu anlamamızı sağlıyor.

Aktar'ın kitabı titiz ve sistematik bir çalışmanın ürünü. Dönemin tanıklarıyla gerçekleştirdiği mülakatların yanısıra, dönemin gazetelerini, TBMM zabıtlarını, Tapu arşivlerini de sistematik bir incelemeye tabi tutmuş. Bunların yanısıra **Amerikan ve İngiliz Arşivlerini** kullanmış. Yazarın önsözünden anlaşılıyor ki yabancı arşivleri kullanmak ilk aşamada bir zorunluluk olarak ortaya çıkmış. İlgilendiği konularda Türkiye'deki devlet arşivlerinin araştırmacılara kapalı olduğunu öğrendiğinde Prof. Bernard Lewis'in tavsiyesine uyup arşivlerin bir gün açılmasını beklemek yerine başka devletlerin arşivlerini kullanma yolunu seçmiş. Bu arşivlerdeki bilgiler araştırmanın içeriğini zenginleştirmiş, ancak Aktar bu durumu arşivde çalışırken sohbet ettiği diğer araştırmacılara anlatmakta hayli zorlanmış. Böyle bir sohbet sırasında tanıştığı Afrikalı bir öğrenci, kendi ülkesinin kayıtlarının sömürge yönetimince tutulduğunu, ülkesinin

tarihini yazmak için Londra'ya gelmek zorunda olduğunu söyleyip, “ama benim bildiğim kadarıyla Türkiye hiçbir zaman sömürge olmadı ve siz hep kendi kayıtlarınızı kendiniz tuttunuz. Yani arşiviniz var, galiba sizin ülkenizde başka bir şeyler eksik!” yorumunu yapmış.

Aktar bu çalışmasıyla ‘kenarda kalmış’ yurttaşların tarihlerini sosyolojik bir kaygıyla incelemeye tabi tutuyor. Azınlıkların tarihinden yola çıkarak ulus-devlet yaratma projesinin tarihini irdeliyor ve “bir milli devletin kuruluşunu ... ve hakim milliyetçilik anlayışını deşifre etmenin en etkin yolunun o devletin azınlıklar üzerine düşen gölgesini izlemek olduğunu” belirtiyor.

Yard. Doç. Dr. Arus Yumul, Bilgi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Başkanı